

سیاست‌های جمعیتی در جهان

www.ketab.ir

مسعود عالمی نیسی

استادیار دانشگاه علامه طباطبائی (ره)

سرشناسه	: عالمی، مسعود، ۱۳۵۶ - AlemiMassud
عنوان و نام پدید آور	: سیاست‌های جمعیتی در جهان / مسعود عالمی نیسی؛ نظارت علمی احمد محجوبیان؛ مجری انتشار بنیاد توسعه فردا؛ به سفارش مرکز همکاری‌های تحول و پیشرفت ریاست جمهوری.
مشخصات نشر	: تهران: تینای طهرانی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۲ص: جدول، نمودار (رنگی)؛ ۲۲×۲۹س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۰۹۹-۴-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۱۲-۲۰۸.
موضوع	: سیاست جمعیت -- مطالعات تطبیقی
موضوع	: Population policy -- Comparative studies
شناسه افزوده	: محجوبیان، احمد
شناسه افزوده	: ایران. ریاست جمهوری. مرکز همکاری‌های تحول و پیشرفت
شناسه افزوده	: بنیاد تدبیرگران توسعه فردا
رده بندی کنگره	: BH۸۸۳/۵
رده بندی دیویی	: ۳۰۴/۶۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۶۷۰۰۵۷
وضعیت رکورد	: فیبا

مشخصات کتاب

عنوان:	سیاست‌های جمعیتی در جهان
نویسنده:	مسعود عالمی نیسی و جمعی از نویسندگان
به سفارش:	مرکز همکاری‌های تحول و پیشرفت ریاست جمهوری
مجری انتشار:	بنیاد توسعه فردا
نظارت علمی:	احمد محجوبیان
ویرایش ادبی:	کیانا کفاشیان
طراح جلد:	مهدی جان‌زاری
صفحه‌آرایی و امور فنی:	علیرضا فولادگر
نوبت چاپ:	اول، پاییز ۱۴۰۰
انتشارات:	تینای تهرانی
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۸۰۹۹-۴-۵
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۵۰.۰۰۰ تومان

فهرست

صفحه	عنوان
۹	مقدمه
۱۱	پیشگفتار
۱۳	فصل اول: سیاست‌های جمعیتی ترکیه
۱۵	۱. مقدمه
۱۵	۲. بررسی تغییر سیاست‌های فرزندآوری ترکیه
۱۶	۲.۱. سیاست افزایش باروری از ۱۹۲۳ تا اواسط دهه ۱۹۶۰
۱۶	۲.۲. سیاست کنترل باروری از میانه ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۸
۱۸	۲.۳. سیاست جدید افزایش باروری از سال ۲۰۰۸ تا کنون
۲۰	۳. سیاست‌های مهاجرتی ترکیه
۲۱	۳.۱. پیشینه مهاجرت به داخل
۲۲	۳.۲. پیشینه مهاجرت به خارج
۲۲	۳.۳. انواع مهاجرت به ترکیه
۲۶	۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۸	۵. منابع
۲۹	فصل دوم: سیاست‌های جمعیتی کشور برزیل
۳۱	۱. پیشگفتار
۳۲	۲. تاریخچه سیاست‌های جمعیتی برزیل تا دهه ۷۰ قرن بیستم
۳۵	۳. عوامل تأثیرگذار بر کاهش نرخ باروری برزیل از دهه ۷۰ قرن بیستم به بعد
۳۶	۳.۱. شهرنشینی
۳۸	۳.۲. دخالت‌های آمریکا در جهت کاهش جمعیت برزیل و استفاده از منابع بی‌نظیر آن
۳۸	۳.۳. اقدامات دولت در کاهش نرخ باروری زنان کمتر از ۱۹ سال
۴۰	۳.۴. افزایش زنان دارای تحصیلات دانشگاهی
۴۱	۳.۵. تأثیر جامعه پزشکی بر افزایش جراحی‌های عقیم‌سازی زنان
۴۲	۳.۶. سایر عوامل کاهش نرخ باروری در برزیل
۴۳	۴. سیاست‌های مهاجرتی اخیر در برزیل
۴۴	۴.۱. وضعیت فعلی برزیل از نظر پذیرش مهاجران خارجی
۴۶	۴.۲. مهاجرت برزیلی‌ها به خارج از کشور
۴۶	۵. جمع‌بندی
۴۹	۶. منابع

فصل سوم: سیاست‌های جمعیتی فدراسیون روسیه

۱. مقدمه ۵۳
۲. بحران کاهش جمعیت در روسیه ۵۳
- ۲.۱. پیدایش حفره جمعیتی در روسیه ۵۳
- ۲.۲. وضعیت جمعیتی حاضر در فدراسیون روسیه و روند آن ۵۴
- ۲.۳. ترکیب جمعیتی روسیه ۵۶
۳. مدیریت بحران کاهش جمعیت در روسیه ۵۹
- ۳.۱. ساختار و تشکیلات مسئول پیگیری‌کننده موضوع ۵۹
- ۳.۲. اسناد بالادستی، قوانین، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های تدوین‌شده ۵۹
- ۳.۳. بودجه تخصیصی ۶۵
۴. سیاست‌های حمایتی برای افزایش جمعیت در روسیه ۶۶
- ۴.۱. حمایت از خانواده (حمایت از ازدواج، کاهش سن ازدواج، کاهش طلاق و...) ۶۶
- ۴.۲. حمایت از فرزنددار شدن و افزایش تعداد فرزندان ۶۷
- ۴.۳. حمایت‌های پس از فرزنددار شدن (بهداشتی، اقتصادی و...) ۶۸
۵. آسیب‌شناسی سیاست‌های افزایش جمعیت در روسیه ۷۰
- ۵.۱. انحراف در نحوه هزینه‌کرد کمک‌های اقتصادی ۷۰
- ۵.۲. تأثیرات مقطعی سیاست‌ها و عدم تداوم اثرگذاری آن‌ها ۷۰
۶. منابع ۷۱

فصل چهارم: سیاست‌های جمعیتی آلمان

۱. مقدمه ۷۵
۲. سیاست‌های حمایت از فرزندآوری ۷۵
- ۲.۱. تاریخچه سیاست‌های حمایت از فرزندآوری پیش از اتحاد دو آلمان ۷۵
- ۲.۲. مرخصی بارداری و زایمان ۷۷
- ۲.۳. مرخصی والدین ۷۷
- ۲.۴. مزایای مالی، یارانه‌ها و کمک‌هزینه‌ها ۷۸
- ۲.۵. سیاست‌های آموزش و مراقبت خردسالان (ECEC) ۸۰
- ۲.۶. درمان ناباروری ۸۰
- ۲.۷. خدمات مشاوره‌ای ۸۰
- ۲.۸. سیاست‌های پیشگیری از طلاق ۸۱
۳. سیاست‌های مهاجرتی آلمان ۸۲
- ۳.۱. گروه‌های عمده مهاجر به آلمان از زمان جنگ جهانی دوم ۸۲
- ۳.۲. مهم‌ترین تحولات مهاجرتی آلمان ۸۴
- ۳.۳. سیاست‌گذاری مهاجرت در آلمان ۸۵

۸۸	۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۹۱	۵. منابع
۹۳	فصل پنجم: سیاست‌های جمعیتی ایرلند
۹۵	مقدمه
۹۵	۵.۱. ویژگی‌های جمعیتی کشور ایرلند
۹۸	۵.۲. تاریخچه تحولات جمعیتی
۹۹	۶. سیاست‌های مربوط به باروری
۹۹	۶.۱. سیاست‌های حمایت از خانواده تا قبل از ۱۹۹۰
۱۰۴	۶.۲. توسعه و اصلاح سیاست خانواده در دهه ۱۹۹۰
۱۰۵	۶.۳. تغییرات سیاست در دهه ۱۹۹۰
۱۱۳	۷. سیاست‌های مهاجرتی
۱۱۳	۷.۱. روندهای تاریخی در مهاجرت
۱۱۴	۷.۲. توسعه سیاست مهاجرتی در ایرلند
۱۱۵	۸. جمع‌بندی
۱۱۶	۹. منابع
۱۱۷	فصل ششم: سیاست‌های جمعیتی فرانسه
۱۱۹	۱. مقدمه
۱۲۰	۲. جمعیت‌شناسی در فرانسه
۱۲۰	۲.۱. هرم سنی فرانسه
۱۲۰	۲.۲. نرخ باروری کل
۱۲۱	۲.۳. ازدواج، روابط مدنی، طلاق
۱۲۴	۲.۴. جمعیت فرانسه
۱۲۴	۳. سیاست‌های خانواده در فرانسه
۱۲۴	۳.۱. تاریخچه
۱۲۵	۳.۲. ریشه و دامنه سیاست خانواده در فرانسه
۱۲۶	۳.۳. سیاست‌های مستقیم فرزندآوری در فرانسه
۱۲۷	۳.۴. سیاست‌های غیرمستقیم باروری در حوزه خانواده و اجتماع
۱۳۰	۴. سیاست‌های مهاجرت در فرانسه
۱۳۰	۴.۱. مقدمه
۱۳۱	۴.۲. روند مهاجرت در فرانسه
۱۳۲	۴.۳. روند و چگونگی سیاست‌های مهاجرت در فرانسه
۱۳۸	۵. نتیجه‌گیری
۱۴۰	۶. منابع

فصل هفتم: سیاست‌های جمعیتی انگلستان ۱۴۳

۱. سیاست‌های افزایش فرزندآوری ۱۴۵
 - ۱.۱. اعتبارات مالیاتی شخصی ۱۴۵
 - ۱.۲. مزایای خانواده‌های دارای فرزند ۱۴۶
۲. جمع‌بندی سیاست‌های فرزندآوری ۱۵۱
۳. سیاست‌های مهاجرت ۱۵۲
 - ۳.۱. مقدمه ۱۵۲
 - ۳.۲. پیشینه تاریخی ۱۵۲
 - ۳.۳. قانون کنونی: نظام اعطای شهروندی مبتنی بر امتیاز ۱۵۷
 - ۳.۴. جمع‌بندی سیاست‌های مهاجرت ۱۵۸
۴. منابع ۱۶۱

فصل هشتم: سیاست‌های جمعیتی کشور آمریکا ۱۶۳

۱. مقدمه ۱۶۵
۲. سیاست‌های فرزندآوری ایالات متحده آمریکا ۱۶۶
 - ۲.۱. تاریخچه سیاست‌های فرزندآوری داخلی و خارجی آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم ۱۶۶
 - ۲.۲. افزایش باروری در مهاجران غیرقانونی، نوجوانان و افراد کم‌درآمد ۱۶۸
 - ۲.۳. وجود نداشتن سیاست‌های تشویقی فرزندآوری از بعد از جنگ جهانی دوم تا کنون ۱۶۹
۳. نمونه: تنها کشور پیشرفته که در آن مرخصی بارداری و زایمان وجود ندارد ۱۷۲
۴. مرخصی فرزنددار شدن پدران ۱۷۴
 - ۴.۱. وجود مؤسسات مردم‌نهاد متعدد مخالف افزایش جمعیت ۱۷۵
 - ۴.۲. ظهور طرح‌های افزایش نرخ باروری از سال ۲۰۱۷ ۱۷۷
- سیاست‌های مهاجرتی ایالات متحده آمریکا ۱۸۱
 - ۴.۳. اهم مقررات مهاجرتی از زمان تشکیل کشور آمریکا ۱۸۴
 - ۴.۴. دولت باراک اوباما ۱۹۱
 - ۴.۵. دولت دونالد ترامپ ۱۹۲
 - ۴.۶. اهمیت تغییرات نژادی در جمعیت آمریکا ۱۹۲
۵. جمع‌بندی ۱۹۵
۶. منابع ۱۹۷

مقدمه

برنامه تنظیم خانواده یا تنظیم جمعیت در ایران، طی چند دهه با موفقیت به اجرا گذاشته شد. مدافعین برنامه تنظیم جمعیت، به بهانه محدودیت منابع، عنوان می‌کردند که کشور ظرفیت جمعیت بزرگ را ندارد و به خاطر محدودیت درآمدهای نفتی از عهده تأمین هزینه‌های ضروری همچون بهداشت، آموزش و امنیت برنمی‌آید؛ در آن زمان از جانب آن‌ها، افزایش جمعیت به معنی کاهش رفاه عمومی و یا توزیع فقر تحلیل می‌گردید.

استدلال محدودیت منابع بر پایه فرض غلطی استوار بود؛ زیرا آن‌ها، ثروت ملت ایران را صرفاً منابع خدادادی همچون معادن و مزارع فرض کرده بودند و سایر منابع ثروت و قدرت را همچون کار صنعتی، فکری، علمی، فنی، هنری و غیره به کلی نادیده گرفته بودند و توجهی به مشکلات کاهش جمعیت و یا منافع افزایش جمعیت نداشتند و بدیهی است که رشد جمعیت به شکوفایی علمی، فنی، صنعتی، هنری و اقتدار نظامی کمک می‌کند، چنانکه کشورهای ثروتمند و صنعتی اروپایی و آسیایی همگی از لحاظ منابع سرزمینی فقیر می‌باشند و بسیاری از کشورهای صادرکننده مواد خام در زمره کشورهای فقیر قرار دارند.

ایران هم با وجود اینکه دارای یک درصد از جمعیت جهان است و هفت درصد منابع معدنی جهان را در اختیار دارد، اگر بخواهد کشوری مرفه‌تر و ثروتمندتر شود باید به جای صادرات مواد خام، کالاهایی با ارزش افزوده بالاتر تولید و صادر کند؛ به عبارتی افزایش رفاه و ثروتمندی کشور از مسیر فعال‌سازی همه ظرفیت‌ها و به خصوص توسعه ظرفیت نیروی کار صنعتی، حاصل می‌شود؛ نیازی به توضیح نیست که صنعتی شدن، دارای فرآیند پیچیده‌ای است و صرفاً با تصمیمات صحیح و عزم مدیران سیاسی و اقتصادی کشورها، محقق نمی‌شود، بلکه الزامات دیگری از قبیل داشتن بازار بزرگ، بالندگی جمعیت، آموزش پیشرفته و رشد توانمندی فردی و سازمانی، تحول در بوروکراسی و در مناسبات اجتماعی و رشد مطالبات مردمی برای توسعه صنعتی درون‌زا به شدت ضرورت دارد. کما اینکه بخش مهمی از محصولات صنعتی و اکثر انواع خدمات، نیازمند بازار بزرگ محلی هستند و بدون جمعیت کافی، بازار بزرگ محلی شکل نمی‌گیرد و برای کشورهایی با شرایط مشابه با ایران، داشتن بازار بزرگ داخلی و جرم بزرگ صنایع متعارف، مرحله مقدماتی برای تکوین و شکوفایی صنایع پیشرفته است و علاوه بر رشد صنعتی، به‌طور کلی رشد کمی و کیفی علم و فناوری، خلاقیت‌های هنری و ادبی و کلیه خدمات تخصصی، همگی نیازمند انبوه نیروی انسانی آموزش‌دیده و ماهر است و برای مثال پیشرفت خدمات درمانی، نیازمند کادر متخصص و بیماران ثروتمند، آن هم در کمیت بسیار است و اصولاً با جمعیت اندک، زمینه و فرصت طبیعی برای پیشرفت درون‌زا در اکثر زمینه‌ها فراهم نمی‌شود. این موضوع، دارای آن‌چنان اهمیتی است که کشورها در قالب اتحادیه‌های تجاری و گمرکی به هم می‌پیوندند تا مزیت بازار بزرگ و جمعیت بزرگ را به وجود آورند و یا کشورهای کوچکی همچون سنگاپور و یا امارات عربی به هاب بازرگانی مبدل می‌شوند تا شرایط و مزیت یک بازار بزرگ را ایجاد کنند؛ (البته مناطق آزاد بانکی از این قاعده مستثنا هستند؛ آن‌ها اصولاً به تولیدات صنعتی نیازی ندارند.) کما اینکه کشور پرجمعیت و بزرگ ایالات متحده آمریکا با وجود داشتن جمعیت بزرگ و ثروت عظیم و آموزش پیشرفته برای تداوم و سرعت دادن به پیشرفت‌های علمی و فنی، نیازمند جذب نخبگان سایر کشورها است؛ واضح است که فقط چند درصد از جمعیت یک کشور دارای استعداد فوق‌العاده هستند و در یک جمعیت بزرگ‌تر، افراد «بااستعداد» بیشتری یافت می‌شود و کشورهایی که افراد بااستعداد بیشتری داشته باشند، توانمندتر و پیشرفته‌تر خواهند شد.

به هر حال به رغم اینکه همگان رشد اقتصادی سریع کشورهای بدون منابع و یا پرجمعیت را مشاهده می‌کردند؛ ولی به خاطر نگرانی از فقر و یا اعتماد به توصیه‌های برخی منابع خارجی، برنامه‌ریزان کشور به دنبال کنترل جمعیت برآمدند و همه عوامل باهم همکاری کردند و فرهنگ فرزند کمتر را جا انداختند؛ برنامه کنترل جمعیت، شاید موفق‌ترین برنامه‌ای باشد که بعد از انقلاب در ایران پیاده شده است؛ در این اثناء، وزارت بهداشت، مأموریت عقیم‌سازی مردان و زنان را به خوبی اجرا نمود؛ وزارت مسکن، واحدهای هفتاد متری را الگوی مسکن اعلام کرد که مناسب خانواده‌های دو الی سه نفره بود؛ حق اولاد در فیش حقوقی کارکنان به چند ریال تنزل داده شد؛ حتی بیمه‌ها می‌خواستند بچه سوم خانواده را پوشش ندهند و کار به جایی کشیده شد که کسانی پیشنهاد داده بودند که برای فرزند سوم خانواده، شناسنامه صادر نشود!

ظاهراً بیمه‌ها و صندوق‌های بازنشستگی توجه نداشتند که توقف رشد جمعیت در نهایت به ورشکستگی آن‌ها می‌انجامد؛ چنانکه نه تنها به برنامه تنظیم خانواده اعتراضی نکردند، بلکه مشتاقانه با آن همراهی کردند و اکنون با مشکلات بزرگی مواجه شده‌اند.

اکنون کنار گذاشتن برنامه‌های کنترل جمعیت کفایت نمی‌کند؛ بلکه برنامه‌ریزان کشوری می‌بایست با جدیت برنامه‌هایی برای احیاء رشد جمعیت و رسیدن به نرخ مطلوب پیاده‌سازی کنند و این کار آسانی نخواهد بود؛ اگر برنامه‌های کنترل جمعیت، بار بودجه‌ای چندانی نداشت؛ ولی برنامه افزایش رشد جمعیت مستلزم صرف هزینه و بودجه خواهد بود.